

The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After

Erica Marat

Washington D.C., Jamestown Foundation, Mart 2006, 151 sayfa.

978-0967500973

Hazırlayan: Pelin MUSABAY*

Erica Marat tarafından kaleme alınan *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After (Lale Devrimi: Bir Yıl Sonra Kırgızistan)* başlıklı bu kitap, Kırgızistan'da 24 Mart 2005 tarihinde Kırgız halkının büyük baskısı sonucu Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in iktidardan uzaklaştırılması ile gerçekleşen ve Lale Devrimi olarak adlandırılan olaylardan sonraki bir yıllık süreci tüm ayrıntılarıyla ele almaktadır. Aslen bir Kırgız olan Erica Marat, bu özelliğinin sağladığı avantajı kullanarak Lale Devriminden sonraki bir yıl içerisinde Kırgızistan'ın iç ve dış politikasının nasıl şekillendiğini, *Jamestown Foundation'a* bağlı olan *Eurasia Daily Monitor'de* yayınlan yazılarından yararlanarak tarihsel bir şekilde anlatmaktadır. Erica Marat'ın ülkesinin iç dinamiklerini çok iyi bilen bir araştırmacı olması ve yerel kaynaklardan yararlanabilmesi eserine özgünlük katmıştır. Kitap, Lale Devrimi'nin yıldönümünde yayınlamış olması ve bu bir yılda yaşananları sıcağı sıcağına anlatması bakımından da oldukça ilgi çekicidir. Söz konusu kitapta, özellikle 24 Mart'ta yaşananlardan sonra kurulan geçici hükümetle birlikte daha önce Akayev hükümetinde görev almış fakat Akayev tarafından siyasetten uzaklaştırıldıktan sonra muhalefete katılmış Kurmanbek Bakiyev'in Kırgız siyaset sahnesindeki konumu anlatılmaktadır. Ayrıca, kitapta Kırgızistan'da 24 Mart sonrası geçiş döneminde yaşanan istikrar sorunları, Özbekistan'da gerçekleşen Andican olaylarının komşusu Kırgızistan'a nasıl yansıdığı, ülkedeki Amerikan ve Rus üslerinin durumu, Kırgızistan'daki Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında ve sonrasında Lale Devrimine imza atan liderler arasında yaşanan çekişmelere yer verilmektedir. Buna ek olarak, kitapta yer alan diğer önemli bir unsur ise Lale Devrimi ardından, yeni bir Cumhurbaşkanı ve yeni bir iktidarla birlikte Kırgızistan'da ülkenin bağımsızlığını kazanmasından beri var olan yolsuzluk, nepotizm, bölgesel kayırmacılık, mafya-siyaset ilişkisi ve demokratikleşme gibi konuların nasıl bir aşama geçirdiğidir. Tüm bu noktalara değinirken yazar tarafsızlığını korumak adına kendi görüşlerini dile getirmekten mümkün oldukça kaçınmıştır. Hatta yazarın bu dönemle ilgili diğer yazıları göz önünde bulundurulduğunda üslubunun çok yumuşak olduğu söylenilebilir. Yazarın konuları ele alırken Kırgız halkı ile yaptığı röportajlara yer vermesi anlatımını büyük ölçüde

* ODTÜ, Avrasya Programı, Ankara. E-posta: pelinmusabay@yahoo.com.

zenginleştirmekte ve hem iç politikada hem de dış politikada yaşananlar konusunda Kırgızların neler düşündüğünü okuyucuya net bir şekilde yansıtmaktadır.

Erica Marat, Orta Asya'nın jeostratejik açıdan çok önemli bir bölgesinde bulunan Kırgızistan'daki güç dengelerini çok detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Bu noktada, Marat kitabında her ne kadar Kırgızistan'ı 24 Mart'a taşıyan olayların arka planına çok fazla değinmese de Kırgız halkının Lale Devrimi'ni yaparken tek hedefinin otoriter bir lider haline gelen, sadece doğduğu Kuzey bölgesinin refahı için çalışan ve ekonomik sorunlara kalıcı çözümler getiremeyen Asker Akayev'i devirmek olmadığını vurgulamaktadır. Aslında Kırgız halkının asıl amacı memnun olmadığı siyasal sistemin tümünü değiştirmektir ve Bakıyev'den beklenen de budur. Buradan yola çıkarak, tarihsel olarak ele aldığı olayları verirken, bir bakıma Marat, Bakıyev'in iç ve dış politikada kullandığı yöntemlerle ile Akayev'inkileri karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırma özellikle kitabın son bölümünde Bakıyev ile birlikte ne değişti ne değişmedi sorunsalı işlenirken oldukça belirginleşmektedir (s.118).

Marat için Lale Devrimi, tam olarak Gürcistan'daki Gül Devrimi ve Ukrayna'daki Turuncu Devrimin bir uzantısı değildir. Bu nedenle Lale Devrimi "renkli devrimler"den biri olarak anılması bütünüyle yerinde olmamaktadır (s.12,14). Yazar bu kanısının nedenini iki yerde belirtmektedir. Bunlardan bir tanesi Gürcistan ve Ukrayna'daki olayların aksine Kırgızistan'da yaşananların şiddetten uzak bir şekilde gerçekleşmemesidir. Lale Devrimi sırasında Akayev'e karşı yapılan gösterilerde şiddet de kullanılmıştır. Lale Devrimini diğerlerinden ayıran ikinci özellik ise Gürcistan ve Ukrayna'daki devrimlerden sonra başa geçen liderlerin ve hükümetlilerin batı yanlısı olmasıdır. Kırgızistan'da ise Bakıyev liderliğinde başa gelen geçici hükümetten itibaren Rusya ile ilişkiler daha da güçlendirilmiş, hatta Akayev döneminde yapılanları reddetmek adına Kırgızistan'da bulunan Amerikan üslerinin statüsü ile ilgili Kırgız-Amerikan ilişkileri zor bir döneme girmiştir.

Marat'ın dikkat çektiği diğer bir nokta ise Lale Devriminin Kırgızistan'daki istikrarsızlığı bıçak gibi kesip bitirmediğidir (s.25). Aksine, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin öncesinde ve sonrasında birçok etken istikrarsızlığı arttırabilmiştir. Ülkede on beş sene hüküm süren Akayev rejiminin izlerinin uzun bir süre silinememesi bu etkenlerden biridir. Diğer bir etken ise ülkede süre gelen kuzey-güney bölgesel çekişmesidir. Uzun süredir kuzeyden gelen bir lider tarafından yönetilmekten rahatsız olan güney bölgesi, güneyli Bakıyev'in başa gelmesini desteklemektedir. Ancak Bakıyev güneyden seçimlere aday tek politikacı değildir. Dolayısıyla ona olan destekte de bölünmeler vardır. Fakat yine de Bakıyev, ülkede istikrarı sağlamaya en güçlü aday olduğu için Cumhurbaşkanı olarak seçilecektir. Bu durumda yazar, Kırgızistan için her şeyden önce ülkede istikrarın sağlanmasının herkes için önemli olduğunun altını çizmektedir. Ayrıca

Marat, Kırgızistan'daki etnik çeşitliliğin de ülkedeki istikrarı olumsuz etkilediğine de değinmektedir. Öte yandan seçimlere yaklaşılrken ülkedeki siyasi çekişmenin giderek alevlenmesi ve siyasi cinayetlerin artması de yazarın altını çizdiği diğeri bir noktadır. Bununla birlikte Özbekistan'daki Andıcan olayları sonrasında Kırgız sınırına doğru kaçan Özbeklerin Kırgızistan'daki istikrarı sağlama çabalarını olumsuz etkilediği değinilen diğeri bir konudur. Radikal İslami hareketlerin yoğun olması ve işsizlik gibi sorunlardan dolayı sıkıntıların yaşandığı Kırgızistan'ın güney bölgesi, Özbek sığınmacılar ile ilgili yaşanan sorunların da etkisiyle daha zor bir döneme girmiştir. Bu durumla ilgili Kırgız Özbek ilişkilerinin kötüleşmesiyle birlikte Birleşmiş Milletler Yüksek Mülteci Komisyonu Kırgızistan'ın Özbek mültecilerle ilgili uluslararası standartlara uyması açısından baskı yapmaktadır. Dolayısıyla, Marat Kırgızistan'ın, Lale Devriminden hemen sonraki döneme bir taraftan seçim sorunlarıyla uğraşırken çeşitli açılardan oldukça sancılı girmiş olduğunu okuyucuya aktarmaktadır.

Yazar, seçimlerden sonra da devlet adamları arasındaki çekişmelerin devam ettiğinin altını çizmektedir. Seçimlerden önce aralarında bir uzlaşmaya varan geçici hükümet liderleri Felix Kulov ve Kurmanbek Bakiyev kendileriyle birlikte Lale Devrimini gerçekleşmesini sağlayan Roza Otunbayeva gibi isimleri saf dışı bırakmıştır (s.79). Bakiyev'in Cumhurbaşkanı ve Kulov'un Başbakan olmasıyla sonuçlanan bu seçimlerden sonra ikili arasındaki ittifak pek de uzun sürememiştir. Liderler arasındaki güç mücadelesinin yanı sıra Andıcan olayları sonrası Kırgızistan ve Özbekistan arasında yaşanan mülteci krizine bir türlü kalıcı bir çözüm bulunamaması Kırgızistan'daki dış siyasete bağlı istikrarsızlığı arttırmıştır. Özbek lider İslam Kerimov'un, Andıcan olaylarının çıkmasından Kırgızistan'ı sorumlu tutması ve bu suçlamayı takiben Özbekistan'ın Kırgızistan'a sağladığı doğal gaz akışını kesmesi, buna karşılık Kırgızistan'ın da Özbekistan'a yönlendirdiği su akışını azaltması iki ülke arasındaki sorunları daha derinleştirmiştir. Erica Marat, bu noktada Kırgızistan'da yaşanan Lale Devriminin aslında Sovyet sisteminin çöküşüyle birlikte bağımsızlığını kazanan ancak elde ettikleri bağımsızlıkla birlikte hem siyasi hem de ekonomik açıdan benzer sorunlar yaşamaya başlayan diğeri Orta Asya ülkeleri tarafından bir tehdit unsuru olarak algılandığının altını çizmektedir. Özbekistan, Kırgızistan'da yaşanan politik baş kaldırışın kendi ülkesinde yaşanmasından korkan bölge ülkelerinden biri olmuştur. Kazakistan da Lale Devrimi sırasında ve sonrasında Kırgızistan ile olan sınırını kapatmayı tercih etmiştir. Bu noktada Kazak lider Nursultan Nazarbayev 24 Mart olaylarının Kazakistan'da yaşanamayacağını dile getirerek, Lale Devrimin aslında Kırgızistan'a istikrar yerine istikrarsızlık getirdiğini dile getirmiştir (s.101). Dolayısıyla, Marat kitabında Lale Devriminin sadece Kırgızistan'daki etkisine değinmemiş aynı zamanda bölge ülkeler açısından ne ifade ettiğini de incelemiştir.

Erica Marat'a göre Lale Devrimi beklentilerin aksine Kırgızistan için yepyeni politik bir sistemin başlangıcı olamamıştır. Bakiyev'in başa gelmesiyle birlikte değişen yegâne unsur bürokrasinin önemli mercilerinde artık Kuzeyli Kırgızların değil Bakiyev gibi Güneyli Kırgızların yer almasıdır. Lale Devriminden sonra ortaya çıkan otorite boşluğuna paralel olarak suç örgütlerinin siyasi arenadaki etkisi daha güçlenmiştir. Bununla birlikte, siyasetçilerle mafya liderleri arasındaki ilişkiler daha derinleşmiştir ve siyasi cinayetlerin sayısı giderek artmıştır. Akayev döneminde var olan ve Bakiyev'in son vereceğini vaat ettiği yolsuzluğun ise önüne geçilememiştir. Ayrıca ülkedeki ekonomik sorunlara ve özellikle işsizliğe çare bulunamamıştır. Cumhurbaşkanı Bakiyev ise gün geçtikçe daha otoriter bir şekilde ülkeyi yönetmeye başlamıştır ve bu noktada muhalefeti ve medyayı engellemeye yönelik önlemler alma yoluna gitmiştir (s.117). Bakiyev, Lale Devriminin hatırlanması açısından 24 Mart tarihini ulusal bayram olarak ilan etmiştir, ancak Erica Marat'ın röportaj yaptığı kişilerin de dile getirdiği gibi 24 Mart sonrası yaşananlara bakıldığında bu tarihin halkın bayramı mı yoksa Bakiyev'in bayramı mı olduğu bir tartışma konusudur (s.116). Bu noktada, yazara göre 24 Mart'ın Kırgızistan için demokrasiye giden bir adım mı, ülkedeki politik elitlerin bir değişimi mi, bir halk ayaklaması mı yoksa bir darbe mi olduğu yeniden tartışılmalıdır (s.117).

Son zamanlarda eski Sovyet coğrafyasında yaşanan ve iyice analiz edilmeden "devrim" olarak adlandırılan olayların niteliğinin tekrar gözden geçirilmesi adına bu kitap Kırgız örneğinden yola çıkarak aslında uluslararası ilişkiler literatürü açısından çok önemli bir noktaya temas etmektedir. Fakat kitap Kırgızistan'daki Mart 2005-Mart 2006 tarihleri arasındaki olayları ele alırken tam olarak teorik tartışmalar içermemektedir. Bu bakımdan, 24 Mart olaylarının bir devrim mi, darbe mi, ülkedeki politik elitlerin değişimi mi ya da sadece bir halk ayaklanması mı olduğunun yeniden tartışılması gerektiğini önerirken, yazar bu kavramlar arasındaki teorik farklılıklara değinmemektedir. Öte yandan, daha çok bir durum analizi şeklinde olan söz konusu kitap, Orta Asya'daki güç oyunları için çok kritik bir konumda olan Kırgızistan'ın içine girdiği değişim sürecinde istikrarının sağlanmasını engelleyen farklı nitelikteki iç ve dış unsurlarından bahsetmesi açısından okuyucular için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ele aldığı zaman dilimi bakımından Kırgızistan'daki anayasal düzenlemelere ait tartışmalara ve 2007'de olan parlamento seçimlerine değinmese de, *Lale Devrimi: Bir Yıl Sonra Kırgızistan*, eğer sürpriz bir gelişme olmazsa 2010'da gerçekleşecek Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin olası gidişatı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu nedenle kanımca, Eric Marat'ın bu kitabı, Sovyetlerin çöküşünden sonra Orta Asya'da kurulan bağımsız devletlerdeki otoriter yönetimlere ilk baş kaldırış olarak nitelendirilen Lale Devrimini ve sonrasında incelemeyi arzu eden ve Mart 2006'dan günümüze kadar devam eden süreçte Kırgızistan'daki sancılı dönemin kökenlerine inmek isteyen herkes için okunması gereken bir eserdir.